

К. О. Багдасарян, бакалавр
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ОЦІНКА ІСТОРИЧНОЇ РОЛІ МАЗЕПИ В ПОЕМІ ВОЛОДИМИРА СОСЮРИ "МАЗЕПА"

Аналізується образ Івана Мазепи в однойменній поемі В. Сосюри, який детально простежив життєвий шлях гетьмана, спробував прочитати образ героя в контексті історичної долі України.

Ключові слова: Іван Мазепа, література, поема, історія, образ, оцінка.

Володимир Миколайович Сосюра – автор кількох ліро-епічних поем, серед яких дві присвячені конкретним історичним особам – Івану Мазепі та Нестору Махно. Слід відзначити, що обидві ці постаті до моменту написання однойменних творів були досить одіозними й проявляли до них інтерес вважалося ознакою поганого політичного тону та художнього смаку. Сьогодні ці більшовицькі підходи переглядаються. Адже там, де нема об'єктивності в оцінці ролі особи в історії, обов'язково присутня фальсифікація, затребувані тільки ті матеріали, які несуть замовний політичний характер, а багатобарвність людських біографій і доль в кращому разі захована у папках "Совершенно секретно" на довгі роки, або нерідко й просто зникає.

Всупереч політичній погоді в країні, В. Сосюра звернувся до історичних осіб, які його зацікавили, намагаючись глибше розкрити правду історії. Поема "Мазепа" – ліро-епічна розповідь про відомого українського гетьмана Івана Мазепу. Приступаючи до поеми, автор добре знав створені вже посвяти Мазепі Дж. Байрона, К. Рилєєва, А. Пушкіна. Більше того, А. Пушкін у своїй поемі використовує як епіграф рядки з поеми Дж. Байрона, а В. Сосюра двічі епіграфом до глав 14 і 23 бере вірші Пушкіна з "Полтави". Сам гетьман з'являється в пролозі поеми, і, як у "Мазепі" Байрона, тепер він старий та сивий, доля його закинула далеко від милої України. З берегів Дунаю він шле їй свій прощальний привіт:

Прощай навіки, Україно,
Мені уже недовго жить... [3, с. 144].

Слова були пророчими. Позаду довгий, сповнений інтригами, пристрастями, втратами, злетами й жалями, відзначений також походами, битвами, поразками, думою і мрією про вольності, складний життєвий шлях. А на самому початку твору автор розповідає про службу Мазепи у польського короля, його ставлення до свого пажа, яке було більш, ніж прихильним, адже він – його улюбленець. Можновладець щиро прив'язаний до здібного юнака, вірить йому, і тому ніщо в майбутньому не мало б затьмарити їхніх стосунків. Саме тому мрія бути таким, як він, король, зародилася в душі Мазепи уже тоді:

Я хочу бути таким, як він,
Де народивсь і виріс я,
Там, де Україна моя!.. [3, с. 150–151].

У своїх характеристиках майбутнього гетьмана В. Сосюра сходиться з оцінками вольтерівської "Історії Карла XII": "Це був чоловік хоробрий, запобігливий, невтомний робітник, не дивлячись на свою старість [...]. Він приніс королю надію підтримки своїм розумом [...]. Без його допомоги вся армія загинула б з голоду та бід [...]. При цих обставинах цар запропонував Мазепі повернутися до нього, але той залишився вірним своєму новому союзнику..." [1, с. 103]. Не випадково в картині сну юний герой бачить себе ясновельможним гетьманом. Проте в юності він більше нагадує Дон Жуана. В. Сосюра вже третій автор, який звертає нашу увагу на те, як багато жінок було в житті його героя, та як сильно вони кохали його:

За тебе, любий мій Іване,
Я б віддала усе життя! [3, с. 158].

Досить яскраво виписана кримська сторінка біографії Мазепи, де він зображений у сутичках з татарами як вмілий верхівець, який вправно володіє шаблею, здатний повести за собою козацьке військо. Тут все як у романтичній, авантюрній пригоді: погоня, натиск, відступ, блиск шабель, миті переваги сил у жорстокій битві. Напір супротивника, його одержимість, вміння воювати беззаперчні, та Мазепі теж сміливості не позичати. Як казковий герой він знову й знову поновлює затрачений запас сил і безстрашно продовжує бій.

На відміну від В. Гюго, Ю. Словацького, К. Рилєєва, А. Пушкіна, які зверталися у своїй творчості до постаті Мазепи, Володимир Сосюра розвиває тему патріотизму. На сторінках поеми автор не раз наголошує, що думка про Україну ніколи не покидала Мазепу, додавала йому сил у тяжкі хвилини:

Та тільки думка про Україну
Герою вмерти не дала [3, с. 167].
Знов за вікном степи руді,
І Україна – край мій милий,
Що, як зоря, мені сія [3, с. 168].

Зі снів дитинства Мазепа пригадує, якою дорогою й милою вже тоді була для нього рідна Україна, з її народними піснями, чарівними пейзажами, але найбільше – вільним козацьким духом, славою гідних захисників рідної землі:

Я Україну не забуду,
Вона для мене, як зоря!
Покличте знову кобзаря!
Я так люблю його мотиви
І золоті його слова
Про те, що воля ще жива,
Що наша слава не загине!.. [3, с. 171].

Проте напередодні Полтавської битви задум і стратегія, з якими Мазепа іде на зближення зі Швецією, мало нагадують продуманий план, узгодженість дій, викликаючи різночитання:

Нам Карл Дванадцятий – помога,
Звичайно, не за наші очі
Нам буде Карл допомагать.

Загарбать він Україну хоче–
І це нам треба добре знать.
Далеко Швеція. Ми потім
Її розіб'ємо ярмо.
Це не Росія, що так близько,
Та й січове хоробре військо
У нас в руках. В нас козир є.
Хай перше Карл Петра поб'є.

Й йому, ослаблomu, ми будем,
Мої братове, добрі люди,
Козацьку волю диктувать
[3, с. 218–219].

Далі автор вказує на причини невдач Мазепи у політичній його кар'єрі:

Бо не пішов за ним народ
Шляхом і радості й надії
Не зрозумів його він мрії...
Та й як він зрозуміти міг
На перехресті всіх доріг,
Під ураганамн негод!..
Бо помиляється й народ... [3, с. 193–194].

Здавалося б, на відміну від царів і політиків, народ вибирає правильні історичні шляхи, однак тут сталася обопільна помилка. Не намагаючись ідеалізувати героя, В. Сосюра подає власну оцінку його історичної ролі, упускаючи все другорядне, особистісне: велич Івана Мазепи у тому, що він боровся за суверенність України. Його трагедія, як щиро переконує автор, – це і "трагедія мого народу", бо:

Любив Вкраїну він душею
І зрадником не був для неї [3, с. 192].
Хоч він був пан, та серце мав.
За суверенність України
Боровся він, і в цім був прав [3, с. 241].

Таким побачив Володимир Сосюра Мазепу в контексті боротьби України за свій суверенітет. Неоднозначно прочитується роль українського гетьмана й істориками, що свідчить про потребу глибшого та об'єктивнішого вивчення документів у пошуках історичної правди. Донедавна Івана Мазепу вважали ще підступним політичним інтриганом, мстивим, жорстоким владолубом. Не найкращу оцінку дав йому відомий громадсько-політичний діяч і вчений Михайло Грушевський: "Шляхтич по рождению и воспитанию, в эпоху народных войн Украины против польско-шляхетского режима, выраставший в атмосфере

интриг королевского двора разлагающейся Польши, довольно случайно очутившийся в казацком войске и едва ли искавший в нем что-либо, кроме личной карьеры, новый гетман был очень сомнительным приобретением Гетманщины (Украины)". І далі продовжив: "Не любили его в народе как протектора старшины, представителя и виновника все возрастающей зависимости крестьянского населения и рядового казачества от помещиков-старшин, все усиливающегося обложения, отягощения прямыми и косвенными налогами, натуральными повинностями и барщиною" [2, с. 230–232]. Аргументом для звинувачень служив і той факт, що Мазепа не пощадив батька коханої за донос на нього Петру I, хоча це йому ніяк не загрожувало. Не надаючи значення окремим біографічним деталям, інші історики піднесли гетьмана на п'єдестал народного героя, називаючи одним із перших борців за свободу та незалежність України, адже вже тоді він бачив свою Вітчизну такою, якою їй судилося стати лише наприкінці ХХ ст. Одні й другі намагалися зрозуміти, чим насправді керувався Мазепа, переходячи на бік шведського короля. Хто він? Інтриган, чи прозірливий політик? Попри різні погляди, для істориків – це особистість героїчна, на долю якої випало чимало випробувань, яка залишила помітний слід в історії України. В художній літературі Іван Мазепа – історична особа і постать-легенда, патріот і зрадник, національний герой і меценат. А може, просто вельможний пан? Тут варто поставити три крапки, оскільки є ще один документ, який може стати ключем до прочитання ролі Мазепа в історії. Це – "Маніфест до українського війська і народу" від 1708 року, автором якого він є, якщо автентичність тексту буде підтверджена. Поки що цей документ чекає свого часу і дослідників.

Детально оглянувши життєвий шлях гетьмана Мазепа, Володимир Сосюра спробував прочитати його в контексті історичної долі України. Герой поеми українського автора глибоко патріотичний, його думки та вчинки трактуються як діяння справжнього патріота, вірного сина своєї землі, який хотів бачити її незалежною і міцною державою. Й хоча у своїх оцінках Мазепа письменник не без протиріч, але такою вже є постать самого героя й доба, яка поставила їх на прю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Вольтер*. История Карла XII, короля Швеции. – СПб., 2014. – 352 с.
2. *Грушевский М.С.* Очерк истории украинского народа. – К. : Либідь, 1991. – С. 230–232.
3. *Сосюра В.М.* Мазепа // Розстріляне безсмертя: поеми. – К.: Знання, 2010. – С. 142–244.

Стаття надійшла до редколегії 19.04.16

К. О. Багдасарян, бакалавр

Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

ОЦЕНКА ИСТОРИЧЕСКОЙ РОЛИ МАЗЕПЫ В ПОЭМЕ ВЛАДИМИРА СОСЮРЫ "МАЗЕПА"

Анализируется образ Ивана Мазепы в одноимённой поэме В. Сосюры, который детально проследил жизненный путь гетмана, попытка прочитать образ героя в контексте исторической судьбы Украины.

Ключевые слова: Иван Мазепа, литература, поэма, история, образ, оценка.

К. О. Bahdasarian, Student

Taras Shevchenko National University of Kyiv

EVALUATION OF THE HISTORICAL ROLE OF MAZEPPA IN THE POEM "MAZEPA" BY VOLOFYMYR SOSIURA

The article analyzes the image of Ivan Mazepa in the poem "Mazepa" by Volodymyr Sosiura, who consistently investigated the life of the hetman and made an attempt to interpret the image of the hero in the context of the historical fate of Ukraine.

Key words: Ivan Mazepa, literature, poem, history, image, evaluation.

УДК 821.161.2.09 Франко І.

Н. Бернадська, д-р. філол. наук., проф.

Институт філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

НАУКОВА РЕЦЕПЦІЯ ТВОРЧОСТІ ІВАНА ФРАНКА: МАЛОВІДОМІ СТОРІНКИ

Проаналізовано критико-біографічний нарис С. Єфремова "Іван Франко" (1926), який належить до початків наукової Франкіани. З'ясовано коло порушених у цій праці проблем, її методологічний апарат, а також стилеві особливості.

Ключові слова: соціологічний, біографічний, естетичний підхід, наукова есеїстика.